

PB
7254

Magántulajdon, csere és társadalmi élet az állatorszámban.

IRTA:

Dr. APÁTHY ISTVÁN.

(Különlenyomat a Magyar Társadalomtudományi
Szemle 1908. évi 2. számából: 164—179. oldal.)

PÉCS, 1908.
TAIZS JÓZSEF KÖNYVSZÁRMA.

Csak helyben
használatra

3 001652 230927

Magántulajdon, csere és társadalmi élet az állatországban.

==== IRTA: =====

Dr. APÁTHY ISTVÁN.

(Különlenyomat a Magyar Társadalomtudományi
Szemle 1908. évi 2. számából: 164—179. oldal.)

223092

PÉCS, 1908.
TAIZS JÓZSEF KÖNYVSZÁJTÓJA.

Ha nem csak magyarul is megírott többé-kevésbé tudományos munkákat, hanem magyar tudományosságot is akarunk, akkor magyar író társainknak még azokkal a munkáival is kell a saját írásainkban foglalkoznunk, a melyekkel egyet értünk s a melyeket dicsérni volnánk kénytelenek. A dicséretnek pedig alkalmazzuk különösen azt a módját, mely a helyeselt gondolatoknak tovább gondolásában és annak kimutatásában áll, hogy általuk a saját gondolkodásunk is megtermékenyült. De gondoljuk tovább a nem helyeselt gondolatokat is, hogy kimutathassuk a belőlük vont következtetések tarthatatlan voltát és ezáltal másokat termékenyítsünk meg. Soha se álljunk meg azonban az elítélésnél és még kevésbé akarjunk hallgatással tanúsítani kíméletet. Ártunk ezáltal a magyar tudományosságnak és még jobban bántjuk azt, akit állítólag kímélni akartunk. Jóhíszemű író társainknak, valamint magunknak is, a megböcsülés hangján elmondott ellenvetések sokkal jobban esnek az agyonhallgatásnál, vagy, a mi nálunk az agyonhallgatásnak leggyakoribb szülőke, az olvasatlanságnál.

Ma néked, holnap nekem! Mindig ezek az elvek s velük együtt a magyar tudományosság érdekei fognak bennünket vezetni, midőn magyar író társaink tudományos műveivel foglalkozunk. Tőlük is hasonló viszonzást kérünk.

MADZSAR JÓZSEF-nek (»Emberi és állati társadalmak.« Huszadik Század, IX. évf. 1. szám, 1908. januárius, 29.—43. old.) és MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY-nak (C. H. de MÉRAY, Neue biologische Grundlagen der Sociologie. — Politisch-Anthropolo-

gische Revue, VI. Jahrg. 10. Heft. Leipzig, Thüringische Verlags-Anstalt, G. m. b. H. — 16 pp.) egy-egy dolgozatára kívánunk ebben a cikkben néhány megjegyzést tenni s a megjegyzésekhez néhány gondolatot fűzni.

MADZSAR bőséges irodalomra, MÉRAY-HORVÁTH még bőségesebb és számos szerző nevéhez fűzött idézetekre támaszkodik. Ebből az irodalomból és ezekből idézetekből nem okúlhat eléggé sem az irodalomban kevésbé járatos legtöbb olvasó, sem pedig az, aki a forrásokban is utána szeretne nézni a szerzők állításainak. A MADZSAR-tól fölhasznált művek egy részének címe a dolgozat végén összeállított jegyzékben csak tökéletlenül van meg. »BREHM-MÉHELY : Az állatok világa. Budapest« : »DARWIN : Az ember származása« ; vagy éppen »H. SPENCER : The Principles of Sociology.« A fölhozott adatokat, a lap száma, ahol megtalálhatók, nem lévén említve, kissé bajos az így idézett művekből kikeresni. A SPENCER-féle mű, a melyből MADZSAR, például, dolgozatának 32. oldalán idéz, tudvalevőleg két hatalmas kötet, melynek csak COLLINS-féle kivonata is (a magyar fordításban : COLLINS F. HOWARD, Spencer Herbert Synthetikus Filozófiájának kivonata. Budapest, Politzer Zs. és fia, 1903 ; 389.—617. old. : A szociológia alapelvei) 228 oldal, ámbár benne minden szakasz átlag tizedrésznyi terjedelemben van rövidítve (l. XI. old. az id. helyen). MÉRAY-HORVÁTH pedig többnyire egyáltalában nem árúlja el, melyik munkájukban mondják az illető tudományos tekintélyek azt, amit tőlük idéz. Így az olvasónak nincs módjában meggyőződni róla, hogy szerzőink valóban első kézből és nem második-harmadikból, például valami népszerűsítő compilatióból, veszik adataikat. Sőt olyan olvasó is akadhat, a kit az ilyen idézetek az »Ahol unatkoznak« prefetéjének TOCQUEVILLE-idézeteire emlékeztetnek. Sokat, de így idézni, épp oly kevésbé helyeselhető, mint senkit sem idézni. Egy régebbi, nagyobb dolgozatában, melyben, kissé más módon, egyszer már kifejtette volt a most előadott nézeteket (Die Genesis des kommenden Tages. Erster Theil des ersten Bandes. 1. Mai 1901. Budapest, Pallas. 8°, 183 pp.), MÉRAY-HORVÁTH ebbe az ellenkező végletbe esett : nagyon sok régi dolgot is mond el, de nem idéz senkit.

A semmit sem idézés, vagy ellenőrizhetetlen idézés nem egy tudományos íróársunknak sajátja. Nem közönbös dolog ;

mert könnyelmű és pongyola munkára csábít. Természetesen nem kívánjuk, hogy valaki közkeletű dolgokat pontos idézetekkel támogasson; vagy idézzon akkor, mikor nem akar munkájának szaktudományos szint adni. De idézzon ellenőrizhető módon az, aki mások tekintélyével szakszerűen akar bizonyítani. És kétségkívül ezt akarja különösen MÉRAY-HORVÁTH.

MADZSAR, rövid bevezetés után kijelentvén, hogy az emberi társadalmat természeti tüneménynek és természettudományi módszerekkel vizsgálandónak tartja, először is SPENCER-nek azzal a »tévedésével« foglalkozik, hogy »az emberi és állati társadalmak között morfológiai differenciák forognak fenn« (31. l.). Ez a »morfológiai« (így a 33. oldalon is!) különbség abban áll, hogy az emberi társadalmak »hasznos, származásukban egymástól független és képességeikben megközelítőleg egyenlő egyének egyesülései«, az állati társadalmak, például »a rovar halmazatok« ellenben »egy anya utódainak egyesülései«. Ebből a szempontból a mi nézetünk szerint sincs elvi különbség emberi és állati társadalmak között; csak hogy ezt a szempontot nem morfológiainak tartjuk, mert a morfológia annyi mint alak; hanem a létrejövés és az életműködések szempontjának, vagyis a különbséget *geneticusnak* és *physiologianak* mondanók, s inkább az állati és az emberi társadalmak genesisének és *physiologiájának* különbségéről vagy hasonlóságáról beszélünk.

A szerző ezután sorra veszi azt a többi szempontot, amelyből az állati és emberi társadalmak hasonlóságát vagy különbözőségét megítélhetjük. A legfontosabb közös jellemvonásként állítja elénk, mint minden társadalmi együttélés föltételét a legsőbb fejlődési fokon is, nagyon helyesen, a munkamegosztást. E nélkül csakugyan nem lehetséges semminemű állandóbb társadalmi együttélés. Hiszen már a család is, melyet, ha egyáltalában valamit, egyedül mondhatunk joggal az emberi társadalmak sejtjének, a munkamegosztás elvén alapúl. Mindjárt ki fogjuk, a szerzővel ellentétben, mutatni, hogy ez az eredendő és elvi hasonlóság ki is zár minden eredendő és elvi különbséget, — természetesen élettudományi alapon.

A munkamegosztásnak több érdekes példáját sorolja föl az irodalomból az állati társulások különböző fejlettségi fokain,

s a legnagyobb fejlettségnek példáiként különösen a Bogarak*) társadalmával foglalkozik, melyeknek berendezése, különféle jelenségei, sőt még kórtünetei is emlékeztetnek az emberi társadalmakra. Élénken ismerteti a maggyűjtő és malátázó hangyákat, a kertészkedő, gombatermelő hangyákat és termeseket s az állattenyésztő, mintegy fejősteheneket tartó, hangyákat. WASMANN-nal és FOREL-lel főlemlíti, hogy részegeskedő hangyacsaládok is vannak.

Úgy véli, hogy »az állatorszámban mindenütt találunk olyan cselekedeteket, amelyeket az emberi társadalomban erkölcsösöknek szoktunk nevezni« és, ismét WASMANN-nal, azt hiszi, hogy még a Gerincztelen-állatok, nevezetesen a hangyák is mutatják az erkölcsi érzéknek jeleit. Ezek után természetesen még a gondolatok közlésének s a szorosabban vett értelemnek adományát sem vitatja el a társas bogaraktól sem; aláírja FOREL-nek azt a mondását, hogy a hangyák között »emlékezés, az érzéki képek asszociációja, észrevételek, figyelem, szokások, egyszerű következtetési képesség analógiákból, egyéni tapasztalatok fölhasználása, szóval határozott, bár kisfokú egyéni plasztikus megfontolás és alkalmazkodás« mutatható ki. Nem ütközik meg azon sem, hogy WASMANN csak a »formelles Abstractionsvermögen«-t nem találja meg a hangyákban (40. l.).

Nem akarunk most az állatok értelmességének sokat vitatott kérdésével foglalkozni. Erre, valamint a lelki működések úgynevezett mechanismusára, más ismertetések kapcsán térünk ki. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a Gerinczesállatoknak, helyesebben a Madaraknak és az Emlősöknek, senkitől kétségbe nem vont s az emberével, bizonyos föntartásokkal, össze is hasonlítható értelmességéből korántsem következik minden állatnak, még a z e g y s e j t ű e k n e k, a Protozoonoknak értelmes-

*) *Insectum* magyarul *Bogár* és nem *Rovar*. A rovar szót tudvalevőleg Bugát tákolta össze a r o v á t k o l t és b a r o m szóból. Ro - b a r; és »propter radicis mollitiem« r o v a r. Ideje, hogy a többi után ezt a szót is kihajítsuk az irodalomból, mert szükség nincs reá. A nép az insectumok osztályának tagjait általában bogárnak nevezi. Bogár a katiczabogár; de bogaras a ló is, mikor a legyek bántják, és »Szegény bogár!« Arany János románczában a méh. A magyar az insectumok egyes rendjeit vagy külön névvel jelöli és, például, lepkét mond, vagy, ha másként nem tud megkülönböztetni, jelzőt tesz a bogár szó mellé.

sége is. A különbség Izeltlábúállat, pl. Bogár, és Gerinczesállat között végtelen sokkal nagyobb, mint az Ember és a legalsóbbrendű *Vertebratumok*, a *Kerekszájú Halak* közt (*Cyclostomusok*, — nem az *Amphioxus*, elsőbbségi jogú néven *Branchiostoma*, lévén a legalsóbbrendű Gerinczes, mert az nem *Vertebratum*). Egyik állat értelmességéről a másikéra következtetni csak idegrendszerüknek igen nagy fokú hasonlósága alapján lehet. Ahol ez a hasonlóság nincs meg, ott bizonyítani kell, még pedig nem anthropomorphista magyarázatokkal, nem azzal, hogy minden hangyába egy-egy kis önmagunkat képzelünk, hanem tárgyilagosan értelmezett kísérletekkel. Az értelmességnek első feltétele a tanulékonyság: egyedi tapasztalatok szerzése és a cselekvésnek a tapasztalathoz alkalmazása. Már pedig a legtöbb igazán tárgyilagos kísérletező arra az eredményre jutott, hogy a Gerincztelen-állatok nem képesek tanulni és nem kivétel a Bogarak sem. Ennek a fölfogásnak legmozgékonyabb harczosa (nem minden állat értelmének tagadója) BETHE; de korántsem áll magában. Igen nyomós bizonyítékokkal támogatja éppen a legújabb időben WAGNER WLADIMIR (*Psycho-biologische Untersuchungen an Hummeln, mit Bezugnahme auf die Frage der Geselligkeit im Tierreiche.* — In: *Zoologica*, herausgeg. von C. C u , Heft 46^I, 46^{II}, Bd. 19, 4°, 239 pp., 86 Textfigg. und 1 Taf. — Stuttgart, E. SCHWEIZER-BART'sche Verlagsbuchhandlg (E. NÄGELE) 1907), akinek munkájával a fentebb említett alkalommal foglalkozunk majd. Valamit csak az is jelent, hogy ebben a táborban a legújabb eszközökkel dolgozó szakemberek, a másokban meg a műkedvelők a túlnyomó számúak.

Akik a méhek s a hangyák tanulékonyságát tagadják, azok bámulatos társadalmi ösztöneiket sem magyarázhatják egyedi tapasztalatok átörökléséből és a nemzedékek hosszú során való fölhalmozódásából, »összegezéséből.« Ezt a magyarázatot fogadja el azonban (39. old.) MADZSAR is. Pedig van ennek a magyarázatnak más, éppen társadalomtani szempontból különösen súlyos nehézsége is. Semmi sem igazolja, még az emberre nézve sem, de nagyon sok tapasztalás tagadja, sőt a fejlődésnek bizonyos sejtteni alapjai egyenesen lehetetlennek tűntetik föl, hogy az egyedi tapasztalatok át volnának az utódokra a testi szervezet alkotásában örökíthetők; hogy az utód örököl-

hetné és ne kellene magának is külön megtanúlnia azt, amit tanultak a szülei. Ezen a téren az emberi továbbfejlődés érdekében nem tehetünk egyebet, csupán azt, hogy utódaink számára nemzedékről nemzedékre könnyebbé tesszük annak elsajátítását, amit mi nagy fáradsággal tanultunk; hogy legalább utódaink ne tanuljanak a maguk kárán, amiképen tanultunk mi. A jövőendő socialista társadalom sem volna képes, ahogy a többek között BEBEL is hiszi, a kíváncsú lelki tulajdonságokat, mintegy a domesticatio eszközeivel kitenyészteni. HERMANN v. IHERING nagyon jól jegyzi meg, hogy a vörös haját és a szeplőt, ha szükséges volna, éppenséggel ki lehetne irtani, persze csak úgy, ha minden vöröshajú és szeplősségre hajlandó gyermeket hosszú nemzedékeken át meggyilkolnának; de a communista társadalomnak szükséges ideális lelki tulajdonságokat nem lehetne kitenyészteni, mert a természet nem nyújtja önkényt a kiválasztásukra alapúl szolgáló változatokat. »Es ist ebenso unmöglich, einer Blume jede Farbe und jeden Duft anzuzüchten, als einer Katze Hörner.« (Archhelenis und Archinotis. 8°, 350 pp., 1 Textfig. und 1 Karte, Leipzig, W. Engelmann, 1907. A »Privateigenthum im Tierreich« című fejezetben, 23. l.) Ehhez még hozzátehetjük, hogy a kíváncsú lelki tulajdonságokat kitenyészteni azért sem lehet, mert azokat mindenkinek egyedileg kell megszereznie. Önkényt a természet inkább olyan hajlandóságokat nyújt, a melyek, idejében le nem küzdve, a communista társadalomhoz nélkülözhetetlen lelki tulajdonságoknak éppen az ellenkezőjére vezetnek. Ott is maradnának mindig fölös számmal, akikben nem sikerülne a rossz hajlandóságokat leküzdeni.

Mindent összevéve, MADZSAR nem lát különbséget állati és emberi társadalmak között a társadalomföntartó erkölcsi és értelmi tényezők s a keletkezés dolgában sem. De, tovább menve, elveti, mint megkülönböztetőt, a szerszámhasználatot is, mert hiszen állatoknak is vannak szerszámaik, a magánosan és társaságban élőknek egyaránt. Az egyetlen különbséget a tulajdon szerepében találja. Magántulajdonuk csak egyedül élő állatoknak van; a családban élő állatok közt »a tulajdon családi jelleget ölt.« Az állati társadalmakban hiányzik úgy a magán, mint a családi tulajdon és csak közös tulajdon van; az emberi társadalomban ellenben meg van a társadalmi tulajdon mellett

a családi és a magán tulajdon is. És van még egy különbség. A hangyák, a méhek stb. társadalmát jellemzi a »közös rak-tárra dolgozó gazdasági berendezkedés«, tehát a collectivismus, illetőleg, mivel a magántulajdon teljesen hiányzik, a communismus; holott az emberi társadalmak gazdasági berendezkedése a cserén alapul, amit csak a magántulajdon különböző nemei tesznek lehetővé.

Ilyenformán a MADZSAR eredménye találkozik a MÉRAY-HORVÁTH-éval, aki, más úton, szintén arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy az emberi társadalmat, szemben az állattal, legfőképen cserefolyamatok jellemzik, az a csereviszony, az az »anyagcsereviszony«, amelybe a társadalom tagjai egymással »léptek«; mert az állati társadalmakban a csereviszonynak semmi nyoma. Az emberi társadalom »egészen úgy« van alkotva, mint a sejteknek az a társadalmá, melyet *Metazoon*-nak, többsejtű állatnak nevezünk. Az állatok ellenben az egysejtű lényekhez, a *Protozoonokhoz**) hasonlítanak, mert azok sem lépnek egymással soha anyagcsereviszonyba, még akkor sem, ha csoportokban, »halmazatokban« együtt élnek.

De maradjunk még egy pár pillanatig a MADZSAR dolgozatánál! Azt hiszi, hogy ez a megegyezése az eredménynek, a melyre oly különböző úton jutottak, »nagyon fokozza azt a valószínűséget, hogy ez a megállapítás valóban helyes.« Nézetünk szerint nem egészen az. Az eredmény azonossága

*) MÉRAY-HORVÁTH németül a Protozoont „die Protozoen“-nek, a Metazoont „die Metazoen“-nek mondja, holott szakkönyveink többesben ugyan die Protozoen-t és die Metazoen-t, egyesben azonban das Protozoon-t és das Metazoon-t írnak. (L. elsőül id. munkájában az első oldalon és egyébütt is végig.) Egy a nemzetközi tudományos világnak szánt angol nyelvű körlevélben, melyet szíves volt nekünk is elküldeni, többes számként a „the protozoes“ és „the metazoens“ kifejezéseket használja, holott az angol szerzők egyes számban a the Protozoon és the Metazoon, többesben a the Protozoa és the Metazoa formákat alkalmazzák. Bizonyára az vezette félre (s azért is mutatunk erre rá), hogy a legtöbb magyar szerző protozoákról és metazoákról beszél, mert német könyvekben leggyakrabban látja a die Protozoen és die Metazoen alakokat. Görögösen protozoon és metazoon; latinosan átírva protozoum és metazoum; ez is használható; de minden esetre az egyes számú nominativust kell ragozni.

a tévedés közösségéből származik mindjárt a kiindulásban. Nem veszik tekintetbe, hogy a munkamegosztás, amely pedig minden társaséletnek, nem ugyan létrehozója, de minden esetre főtartója és állandósítója, már maga is csereviszony azok között az egyedek között, amelyek a munkát egymás között megosztották. Mindenik ad is, vesz is. Ad a saját munkafölöslegéből, mert egy bizonyos irányban többet végez, mint amennyire néki magának szüksége volna; és veszi a más fölös munkaeredményéből azt, a mit ő nem végez, de a mire néki is szüksége van. Az nem tartozik a csere lényegéhez, hogy a leadott fölösleg és az, amit átveszünk valamely szükséglet kielégítésére, miben testesül meg: a szó szoros értelmében vett árúban-e, avagy más szolgáltatásban, illetőleg élettani végzeményben. Ha a falusi ember a maga véka kukoriczájáért a boltostól egy kiló cukrot kap: cseréltek. Ha a cukorért egy napot kapál a boltos földjén: akkor is cseréltek. És cserélt a földműves akkor is, ha nem a boltos földjét kapálta meg, hanem az orvosét, aki őt, vagy a feleségét, vagy a gyermekét meggyógyította. Cserél végül a dajka is, aki szoptatja másnak a gyermekét, akár csak eltartják, akár fizetik is érte. És az is mindegy, akár magánember, akár a köz, az állam fizeti a dajkát, akit, például, valamely gyermek-menedék-helyen alkalmaznak. Elvégre a collectivismus is cserén alapúl, csak hogy nem közbötlén, hanem közbenvetett cserén, amelynek a formája is más, mint a korlátlan magántulajdonon alapulóé. És a hangyák, méhek stb. társadalma, amint láttuk, MADZSAR szerint is collectivista, illetőleg communista.

A cserének legutóbb említett példája különösen jellemző a méhek és hangyák társadalmára. Az a társadalom bizonyos egyedeket, akik a táplálék megszerzésében nem vesznek részt, eltart, táplál — bizonyos élettani műveletekért cserében. Az anyakirálynő petéket ad cserében; a herék nagy száma a termékenyítést biztosítja minden eshetőségre a nászröpülés alkalmával. Amit eltartásáért a párosodó here ad, az a sperma, mely a királynő petéit megtermékenyíti. Ez a sperma éppen úgy magántulajdona a herének, a saját testének tágabb értelemben vett váladéka, mint a dajkának a tej, vagy a póknak a háló, melyet az szintén testének váladékából állít elő. A délolaszországi termesek tápláléka, a faanyag, kétszeres emésztésre

szorúl. Az első egyed a megevett tápláléknak csak kis részét tudja megemésztetni; a többi, ürülékével, emésztetlenül távozik testéből, s azt egy másik termes azonnal fölfalja, és csak ez emészt meg végkép. Magántulajdona, saját tápláléka egy részét, a fölösleget, adja át egyik a másiknak. Csere ez is, még pedig a szó szorosabb értelmében.

De ha az ilyen példákat nem is tekintjük, cserének, munkában, szolgáltatásokban kifejezett értékek kicserélésének kell tekintenünk a munkamegosztást általában.

A munkamegosztás elvének és a család társadalomalkotó szerepének együttes hatásából származik, nézetünk szerint, már a társadalmi fejlődésnek legalsó fokán, a magántulajdon, amely családi életet élő lények között eredetileg talán mindig családi tulajdon. De semmi egyéb, mint a munkafelosztás elve, párosúlva a magántulajdon állandósultával, hozza létre a csereviszonynak azt az alakját, mely az emberi társadalmakat jellemzi.

A patriarchalis családon belül gyakorlatilag épp oly kevésbé van magántulajdon, mint a hangyák vagy méhek társadalmaiban. Nem ok nélkül szólnak méhcsaládról. Másodlagos jelenség s nem lényeges, hogy bizonyos hangyák családjaiban egyidejűleg több szaporító nőstény is létezhetik, és hogy a család élete hosszabb, mint az alapítóké. A patriarchalis családban is több nemzedék tagjai élnek egyidejűleg egymás mellett, mialatt a család köre lassanként nemzetséggé tágul.

A társadalmi fejlődésnek bizonyos fokain az egy-egy patriarchalis családból alakult nemzetségek is olyan idegenül, sőt ellenségekül élnek egymás mellett, mint a hangyacsaládok, a külön hangyabolyok népei. A megélhetés egy adott, akár szűkebb, akár tágabb, területen belül a család tagjainak szaporodásával, és a természetes megélhetési források apadásával, mind nehezebbé válik, s ez okozza nemcsak a vándorlást, hanem a család tagjainak szétszóródását is. E szétszóródás idézi elő talán leginkább a kapcsolatot az idegen családok között. A munkamegosztás már megvolt a családon belül is; idegen családoknak társadalmi kapcsolatba jutása a munkamegosztást még teljesebbé teszi és lehetővé a szolgáltatásoknak tágabb körben való kicserélését.

Azáltal, hogy a családi vagyont (— a családot itt mindig biológiai értelemben véve —) itt-ott bizonyos egyedek ragadják magukhoz, vagy azáltal, hogy a család széttöredezik, illetőleg a családi tulajdon egyesekre marad, létrejön az egyéni magántulajdon, mely még később még a családon belül is megmarad. Így kialakulhat, az egyéni és családi magántulajdonnal, az a bonyolult csereviszony, mely az emberi társadalmakat jellemzi, a nélkül, hogy ez a csereviszony valami elvi és eredendő különbözöséget állapítana meg állati és emberi társadalmak között.

Már most, ha azt vizsgáljuk, miért nem halmozódik föl a Bogarak (Insectumok) társadalmában egyesek vagy családok birtokában a magántulajdon, olyan megállapításokra jutunk, melyek ugyancsak nem kedvezők a socialista tanokra. A magántulajdon hiánya t. i. onnét van, hogy nincsen magáncsalád sem. És magáncsalád azért nincs, mert a közös család tagjainak túlnyomó része heréltekből áll, azaz ivarilag elkoresosult egyedekből. Idézett dolgozatában erre IHERING (p. 26) így mutat rá: »Der kommunistische Staat ist an die Geschlechtslosigkeit des Arbeiterstandes geknüpft; wo es geschlechtliche Paarung aller Individuen einer Art gibt, tritt mit dem Leben in Isolierung oder in Familien auch das Privateigentum auf.«

Vagyis, magántulajdon hiánya nem immanens jellemző sajátysága az állati társadalmaknak, hanem másodlagos jelenség, következménye annak, hogy a társadalom tagjainak túlnyomó nagy része nemnélküli, helyesebben korcsivarú. És világos, hogy ez a korcsivarúság sem lehet eredendő állapot. A társas bogaraknak magánosan élő rokonai között a korcsivarúság nem fordul elő, és különben is tudjuk, hogy például a méhek maguk idézik elő a társadalmuk tagjai túlnyomó nagy részén, a dolgozókon, a női ivarszervek elkoresosulását azáltal, hogy olyan sejtekben tartják és oly táplálékkal etetik az illető álczákat, a melyek a női ivarszervek teljes kifejlődését nem engedik meg. A korcsivarúság itt tehát társadalmi berendezés, az óriásilag kifejlődött társadalmi ösztön eredménye, a melyet a társadalmi együttélés kezdetei minden esetre megelőztek. Így a magántulajdon hiánya s a communista gazdasági berendezkedés sem előfeltétele, hanem következménye, de utóbb azután föntartója és továbbfejlesztője, ma már

nélkülözhetetlen formája a hangyák, méhek stb. társadalmi együttélésének.

Kissé veszedelmes dolog tehát a méhek s a hangyák társadalmát állítani elének a collectivista, illetőleg a collectivista tából előbb-utóbb szükségképen következő communista állam mintaképeül. Aki az elvnek ott észlelhető tökéletes körösz-tűlvitelét akarja, annak akarnia kell ama körösz-tűlvitel mel-lőzhetetlen föltételét, az arra vezető utat is: a társadalom tagjainak egy részét a szaporításra képtelenné tenni és számban meghatározni, kijelölni azokat, a kiknek a szaporítás még legyen engedve. A javak, az életörömök megosztásának mai egyenlőtlensége igazán semmi ahhoz az egyenlőtlenséghez, ahhoz a sok igazságtalansághoz képest, a miben akkor szenvedne az emberiség!

Általában nagyon ingatagok azok a természettudományi alapok, a melyeket a különféle socialista tanok, akár a MARX-féle vagy a többi collectivismus, akár a communismus, maguknak követelnek. Azt mondják, hogy az emberi továbbfejlődés szükségképen a megvalósulásukra fog vezetni. Furcsa fejlődés, amely az emberi társadalmat az állati fokra fogja visszavezetni. Mert hiszen MADZSAR szerint a communismus az állati társadalmakat jellemzi és élesen elkülöníti az emberi társadalmaktól, melyek már fejlődésük kezdetén a magántulajdonnal kapcsolatos csereviszonyon alapulnának. A collectivistá vagy communista socialismus tehát lemondás az emberi továbbfejlődésről.

MADZSAR az állati társadalmak vizsgálatára, MÉRAY-HORVÁTH pedig, amint már említettük, a sejt-társadalom, a metazoon teste, és az emberi társadalom analogiájára épít. Ezt az analogiát minden ízében tökéletesnek és a legnagyobb fokban bizonyítónak, a társadalmi jelenségek elegendő magyarázatának véli. Mivel a legutolsó évtizedekben tett finomabb sejtteni és sejtlettani fölfedezéseink adják meg csakugyan a szervezetek és életműködéseik ismeretének kulcsát, szinte magától értetődőnek mondja, hogy a sejtteni törvényszerűségek egy-szersmind társadalomtani törvényeket is foglalnak magukban. De ennél, amit bizonyos kikötésekkel és bizonyos fokig, talán mi is elfogadhatnánk, sokkal tovább is megy, mert a társadalmat egyedül sejtteni és sejtlettani alapon tartja meg-

magyarázhatónak. A magyarázatban azonban valósággal nem megy tovább egy hasonlat részletezésénél; és nem tapasztaljuk, hogy a sejttan és sejtleltan újabb eredményeit valósággal föl is használná, vagy akár csak föl is említené.

A hasonlat, röviden, ez. Az állatok hasonlítanak az egysejtű lényekhez, a Protozoonokhoz, az állati társadalmak pedig a Protozoonok társaságaihoz, mert sem állati társadalmakban, sem a Protozoonok társaságaiban nincsen a társadalom vagy társaság egyes tagjai között a csereviszonynak, az »anyagcse-reviszonynak« semmi nyoma. Az emberi társadalmak pedig a Metazoonok alkotására egyesült sejttársadalmakhoz hasonlítanak, mert az emberi társadalomnak és a sejttársadalomnak tagjai egymással sokszoros csereviszonyok útján kapcsolódnak egybe. A sejttársadalom egyes tagjának, a sejtnek, magja felel meg az emberi egyednek, a magot körülvevő »protoplasma« pedig, illetőleg MÉRAY-HORVÁTH szerint a protoplasmák, felelnek meg az ember »kultúreszközeinek« és mindannak, amit cseretárgyul a »kultúreszközeivel« termel. A Protozoonokat és társaságaikat a Metazoon sejttársadalmától, és az állati társadalmakat az emberi társadalmaktól merőben elkülöníti az »anyagcsere« hiánya (id. m. 7. old.)

Nem vehetjük sorra azokat az apróbb tárgybeli tévedéseket és azokat a hibás idézeteket, melyeket a szerző a fontosabb tételek körül, mint azoknak bizonyítékait, csoportosít. Hiszen a szakbéli életbúvár alig-alig találna a dolgozatban három egymásután következő sort, a melyekben ne volna valami kis tévedés, valami helytelenül használt műkifejezés vagy valami félreértés. Életbúvár nem mondaná, hogy a bacteriumok éppen olyan életet folytatnak, mint az állatok s az emberek (»ein den Tieren und Menschen durchaus gleichgeartetes Leben« p. 3), mert tudja, hogy a bacteriumok, s általában a microbiumok, növényi szervezetek, s ezért az állatokkal nem a bacteriumokat hasonlítaná mindenúntalan össze, hanem, például, az *Infusoriumokat*, *Flagellatumokat* stb. Ő is azon kezdi, hogy a bacteriumok lelki életének bizonyítására Amoebák-ról olyan történeteket ír le, mint ANDERSEN a varrótűről és a gombostűről; ezek sem bizonyítják sokkal kevésbbé a hőseik lelki életét. De hát, a mint jeleztük már, erről a tárgyról majd máskor szólunk bővebben. MÉRAY-HORVÁTH infusorium-

fonálról beszél (*»Infusorienfaden«* p. 4), holott *infusorium-fonál* nem létezik, de van *alga-fonál*. Az *Amoebát* a *bacteriumok* fejlődési sorozatának a végére állítja, holott nem összetartozó sorozat tagjai, mert a *bacteriumok* egészen másrendű elemi élőlények, mint az *Amoebák*. Az *Amoebát* az egysejtű lények, a *Protozoonok*, között a legmagasabbrendűnek mondja s hogy az köztük olyan helyet foglal el, mint az állatok között a majom (p. 5), holott az *Amoebák* a *Protozoonok* között éppen a legalsóbbrendűek képviselői. A legmagasabbrendű *Protozoonok*nak némely *Infusoriumok* tekinthetők. Annak kimutatójaként, hogy a sejtmag a maradandó s *»a protoplasma«* a változandó, legalább 20 szerzőt sokkal több okkal idézhetett volna, mint éppen *EHRlich*-et, a kinek éppen ebben a legkevesebb érdeme van. Szerző és idézet nem mindig illenek össze. Például ebben a mondatban (p. 8): *»Nach Delage ist das Chromosom der Bewegungsfaktor der Vermehrung.«* *chromosoma* helyett *centrosomát* és *DELAGE* helyett *BOVERI*-t kellett volna írni. Mert a *centrosomát*, helyesebben a formált *cytocentrumot*, mely nemcsak a *centrosomából* áll, tekintik a sejt mozgató központjának, s ezt az elméletet leginkább *BOVERI* fejtette ki. *DELAGE*-nak nincs benne semmi része.

De nem folytatjuk. A *MÉRAY-HORVÁTH* példájában is csak azt látjuk, mily nehéz az élettudomány és különösen a sejttan és sejttétlan kérdéseihöz helyesen szólni hozzá s az élettudományi munkákat csak meg is érteni olyan valakinek, aki, különben kiváló tehetség és nagy általános képzettség mellett, nem ment alapos természettudományi, illetőleg élettudományi iskolán keresztül. A mai középiskola és az, a miben a mai közkeletű általános műveltség áll, hasonlíthatatlanul jobban fölfegyverez bárkit is a társadalomtani, mint az élettudományi kérdésekkel való foglalkozásra. A biológus azokat az ismereteket, a melyeknek alapján a sociológiában tájékozódhatik, könnyebben megszerezheti, mint a sociologus azokat, a melyeknek alapján búvárlataihoz a biológiai szakirodalmat sikerrel felhasználhatná. Más író társaink műveiből is nagyon sok bizonyítékát hozhatnók föl ennek.

Azonban, ha téved is a részletekben, igaza lehetne *MÉRAY-HORVÁTH*-nak a dolog lényegében. A döntés attól függ, hogy

az élettudomány minő feleleteket ad néki a következő kérdésekre.

Csupán a fejlettség fokában áll-e a különbség a Protozoonok és ama sejtek között, melyekből a Metazoonok fejlődése kiindult, úgy, mint a hogyan csupán fejlettségbeli a különbség az állatok s az első társadalmakat alkotó emberek között?

Felelet: igen. Az állandólag magánosan élő Protozoonok, a Protozoonok coloniái s a legalsóbb rendű Metazoonok között minden átmenet megvan. A protozoontelepek éppen úgy, mint a Metazoonok, egy-egy anyasejt (kezdősejt, illetőleg pete) osztódásaiból s a leánysejtek együtt maradása által jöttek létre. Az együtt maradó sejtek kapcsolatát protozooncoloniának nevezzük, ha a sejtek között nem oszlik meg a munka, ha nem differenciálódnak, vagy csak szaporítósejtekre és dolgozósejtekre különödnék szét (a *Volvox-félék* coloniái); de Metazoonnak nevezük, mihelyt a szétkülönödés a szaporító sejteken kívül legalább kétféle dolgozósejtet hoz létre. A Metazoon testének azok a darabjai, a petesejtből származó leánysejtek ismételt oszlásainak termékei, amelyeket sejteknek nevezünk, nemcsak hogy nem magasabbrendű elemi élőlények a Protozoonoknál, hanem, ellenkezőleg, ők maguk soha sem jutnak a szervezethez oly magas fokára, aminőn van némely Protozoon, például sok *Infusorium*.

Igaz-e, hogy a Protozoonok nem alakúlhatnak át olyan képletekké, amelyeknek ők morphologiai egységei volnának úgy, mint ahogyan »a magasabbrendű sejtek« morphologiai egységei a tőlük alkotott szervezetnek?

Nem igaz. Az előbbi feleletben már említettük, hogy folytonos átmenet van protozooncoloniák és Metazoonok között, A különbség csak az, hogy a Protozoonok a tőlük alkotott coloniákban sokkal többet tartanak meg az egyediségükből, mint amennyi külön egyediséget a Metazoonban foglalt sejteknek általában tulajdoníthatunk.

Igaz-e, hogy Protozoonokból nem alakúl semmi olyan szervezet, a melyben állandó »anyagcsere« volna; hogy ilyen szervezet csak azokból a »magasabbrendű« sejtekből képződik, a minőkből a Metazoonok vannak alkotva?

Nem igaz. A Metazoonok egyes sejtjei, amint már említettük, először is nem magasabbrendűek, mint a Protozoonok;

másodszor pedig a legmagasabbrendű protozooncoloniák sejtje egymással csaknem oly fokú csereviszonyban vannak, mint a legalsóbbrendű Metazoonok sejtjei. Sőt vannak egysejtű lényeknek olyan társulásai, melyekben a képzelhető legnagyobb fokú csere megy végbe. Ilyenek a *symbiosis* esetei, állati és növényi sejtek olyan együttélése, melyben az állati sejt szénsavat és nitrogéniumtartalmú bomlási termékeket szolgáltat a növényi sejtnek, a növényi sejt pedig Oxygeniumot, fehérjeféléket s keményítőt az állatinak. (*Radiolariusok* együttélése úgynevezett sárga sejtekkel; *Infusoriumok* együttélése zöld sejtekkel.)

Igaz-e, hogy a Metazoonok kifejlődése az egy szervezetbe egyesült sejtek közötti csereviszony fölléptével indult meg?

Nem igaz. A Metazoon sejtjei között a csereviszony egy sejt leánysejtjeinek együttmaradásából indul ki. A Protozoonok oszlása alkalmával a leánysejtek, a colonia-alkotás eseteit kivéve, elhagyják egymást s azért nem léphetnek egymással csereviszonyba. Amidőn az első Protozoonok leánysejtjei ismételt oszlások után sem hagyták el egymást, az oszlások tökéletlensége következtében egymással testük részei által kapcsolatban maradtak, és amint az előbb említettük, legalább három irányban különbözővé váltak, jöttek létre belőlük az első Metazoonok. A csereviszony megindulása másodlagos; fő az együttmaradás és a munkamegosztás.

Igaz-e, hogy az állatok, melyek társaságban együtt élnek, nem cserélik ki termékeiket?

Nem igaz. Sokszorosan kicserélik; a munkamegosztás a társaságban föltétlenül csereviszonyt létesít a társaság tagjai között, amint fentebb már kifejtettük.

Végül, följogosítanak-e ezek a »tények« arra, hogy az emberi társadalmat biológiai képződménynek tekintsük, amelynek jelenségeit tehát biológiai jelenségekként kell fölfognunk?

»Ezek a tények« nem jogosítanak föl rá. De azért, más alapon, biológiai jelenségnek is tekinthetjük a társadalmakat; nem szabad azonban csak biológiai jelenségnek tekintenünk. Magyarázatukhoz az élettudományi rendűeken kívül más rendű tényezőkre is van szükség. Ilyenekre mindenkép szüksége van annak, aki az ember lelki életében is keres az élettüneményen kívül még más valamit, ami ugyan a kapcsolatos élettüneményektől nem független, de velük mégsem azonos; ami ugyan

alá van vetve az élettörvényeknek, de ezeknek az uralmán belül még különleges törvényeknek is hódol.

A képletes beszédnek túlságai által még másként igen jeles életbúvárok is nagyokat vétkeznek; mert sokakat, akik mondásaikat szó szerint veszik, félre vezetnek. A nem szigorúan szakszerű munkák, különösen az úgynevezett népszerűek pedig valóságos pusztításokat végeznek az elmékben. MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY is »a népszerűsítő« e visszaélésének áldozata. Hogy ne beszélne ő az emberi szerszámok protoplasmaticus természetéről, mikor HERTWIG RICHARD-tól (p. 8) ilyeneket citáltatnak vele: »In neuerer Zeit haben sich sehr bedeutende Forscher immer entschiedener dahin ausgesprochen, dass sie sich eher einen Kern ohne Protoplasma, als ein Protoplasma ohne Kern vorstellen können. Und so gelangte der Kern bei der Bestimmung der Zellenindividualität zu einer immer hervorragenderen Stelle. Ja, heute kann man schon sagen, dass das eigentliche Individuum der Zellkern ist, und alles, was ihn umgiebt, nur seine Arbeitsmittel, Werkzeuge, aufgespeicherten Vorräthe, sein Hab und Gut sind.« Honnét tudhassa a nem szakember, mi ebben a mondatban a képletes beszéd, mi a túlzás, mi igaz még s mi van már megdöntve belőle? Bizvást állíthatjuk, hogy éppen ebben a mondatban igaz van legkevesebb. Maga HERTWIG RICHARD egy 1902-ben megjelent dolgozatában egészen más dolgokat mond. (Die Protozoen und die Zelltheorie. — Archiv für Protistenkunde. 1. Bd. 1902, p. 1—40. L. különösen a 34. lapot, ahol a MÉRAY-HORVÁTH-tól idézettel éppen ellenkező kijelentés olvasható.) És hogy ne kapna rajta a sociologus, mikor meg HERTWIG OSCAR-tól — szabadon bár — azt véli idézhetni, hogy (p. 16) »man braucht in den Lehrsätzen der Biologie die Worte »Zelle und übergeordnetes Zellenaggregat« nur durch die Worte: »Mensch und Staat« zu ersetzen, um entsprechende Lehrsätze für die Sociologie zu erhalten.«

Természetesen HAECKEL-t is idézi (p. 16): »Die Kulturgeschichte der Menschheit erklärt uns die Organisationsgeschichte der vielzelligen Organismen. Dieser politische Grundgedanke der Zellentheorie, von dem das ganze Verständniss der Biologie abhängt, wird durch die Entwicklungsgeschichte gerechtfertigt.«

Szomorú elgondolni is, hány társadalombúvárt fog még ez a próféta mondás megihletni!

16

